

КРИТИКА ТЕОРІЇ «МЛЯВОЇ ШИЗОФРЕНІЇ» У ЗАХІДНІЙ ПСИХІАТРИЧНІЙ НАУЦІ

Стаття аналізує ключові праці західної спільноти психіатрів та офіційні резолюції симпозіумів щодо практики використання каральної психіатрії в СРСР. Охарактеризована точка зору західної науки відносно теоретичного обґрунтування радянського діагнозу «млява шизофренія» або «повільноплинна шизофренія», сумнівного анамнезу та антигуманних методів його лікування, що призводила до руйнації не тільки психічного, а й фізичного здоров'я провідних діячів українського дисидентського руху.

Ключові слова: каральна психіатрія, «млява шизофренія», політичні репресії, дисиденти, тортури.

The article analyzes key works of the Western community of psychiatrists and official resolutions of symposia regarding the practice of using penal psychiatry in the USSR. The point of view of Western science regarding the theoretical substantiation of the Soviet diagnosis of "indolent schizophrenia" or "slow-flow schizophrenia", the dubious history and inhumane methods of its treatment, which led to the destruction of not only the mental, but also the physical health of the leading figures of the Ukrainian dissident movement, is characterized.

Key words: punitive psychiatry, "sluggish schizophrenia", political repression, dissidents, torture.

Практика каральної психіатрії в СРСР набула значного розголосу у західній міжнародній спільноті у 1960-80-х роках ХХ століття у результаті звільнення деяких ключових постатей, у тому числі українських дисидентів, які вперше у світовій історії почали вголос говорити про досвід перебування у спеціалізованих психіатричних закладах та про застосовані до них фармакологічні та фізичні тортури.

Проте теоретична оцінка такої практики лікування вимагала від західних лікарів та громадськості виваженої оцінки та всебічного аналізу. Центральною темою у полеміці стала теорія так званої «млявої шизофренії» авторства радянського психіатра А. Снежневського та зловживання психіатрією в СРСР з метою усунення політичної та громадської опозиції. На сторінках провідних західноєвропейських та американських наукових видань авторитетні лікарі вели обговорення, дискусії та полеміку про етичний бік діяльності лікаря-психіатра, про суб'єктивність діагнозів у психіатрії та про високу соціальну відповідальність цієї науки та медичної галузі.

Найбільш відомою та резонансною працею з даної проблематики стало видання Bloch S. And Reddaway P. «Soviet Psychiatric Abuse: The Shadow Over World Psychiatry» [1]. Однозначно оцінюючи радянську

практику каральної психіатрії як злочинну, автори показали еволюцію думки міжнародної психіатричної спільноти щодо застосування методів примусового лікування психічно здорових людей, системи діяльності спеціалізованих психіатричних лікарень в СРСР як частини репресивної системи та врешті висновки міжнародних конгресів психіатрів щодо радянського ноу-хау в психіатрії – діагнозу «млява шизофренія».

Zajicek Benjamin у своїй праці «Soviet psychiatry and the origins of the sluggish schizophrenia concept» [8, с. 88] аналізує історичні витoki теорії А. Снежневського, які полягали у різниці трактування пограничних станів норми у середовищі радянських психіатрів. Автор простежує витoki формування напрямів розвитку цієї концепції ще у 1930-х роках і відзначає не останню роль Й. Сталіна у політизації психіатричної сфери, нехтуванням сферою профілактики психічних захворювань та інтеграції психіатрії у карально-репресивну систему.

Greg Wilkinson у своїй публікації «Political dissent and "sluggish" schizophrenia in the Soviet Union» [6, с. 641] в авторитетному медичному виданні *British Medical Journal* акцентує увагу на тому факті, що діагноз «млява шизофренія» є не лише сумнівним з точки зору клінічних проявів та може бути одним з проявів норми у психічному здоров'ї людини, але перш за все цей діагноз має яскраво виражене політичне забарвлення та використовується з метою дискредитації, нейтралізації та фізичного усунення кожного незгодного з офіційною позицією керівництва СРСР.

Marc Lener прямо називає діагноз «млява шизофренія» вигаданим, при чому наголошує, що А. Снежневський розробив цілу теорію про неіснуюче захворювання на замовлення комуністичної партії [3]. Адже, як показала практика, цей діагноз міг бути поставленим за відсутності будь яких симптомів на підставі лише того факту, що людині не подобався існуючий суспільно-політичний устрій СРСР.

Грунтовним є дослідження Merskey H. та Shafran B. «Political Hazards in the Diagnosis of 'Sluggish Schizophrenia'» [4, с. 256], яке характеризує теорію А. Снежневського як штучну, адже багато розладів типу депресії, іпохондрії, поганого настрою та труднощів із соціальною адаптацією він розглядав як реальні прояви шизофренії із відповідним внесням до історії хвороби та фактично призводила до руйнації соціального становища особистості. Іншими словами тимчасовий емоційний стан у лещатах каральної психіатрії ставав проявом довготривалої невиліковної прогресуючої хвороби.

Статистично на теренах Радянського Союзу діагностували шизофренію у 2 рази частіше, ніж у західних країнах (у 1970-х роках), а через 10 років – у 3 рази частіше (у 1980-х роках) [7]. Американські експерти, які відвідали СРСР у 1989 році, зазначали, що основними симптомами хворих на «мляву шизофренію» вказувалися «антирадянські думки» або «манія реформізму» [2, с. 250].

Західна психіатрична наука продовжує вивчати радянську практику каральної психіатрії, намагаючись таким чином попередити можливі

зловживання у цій сфері у сучасній практиці. Але правда в тому, що російські психіатри ніколи не переставали використовувати цей діагноз, хоча офіційно відмовилися від нього і повернулися до складу Міжнародної асоціації психіатрів. Доказом того є спроби російського психіатра А. Смулевіча реанімувати не лише концепцію «млявої шизофренії» на міжнародній арені [5, с. 539], а й її засновника А. Снежневського, який після розпаду Радянського Союзу так і не піддався об'єктивній критиці, хоча по суті був злочинцем.

Отже, радянська теорія «млявої шизофренії» категорично не була прийнята лікарями-психіатрами за кордоном, цей діагноз більше ніде і ніколи не застосовувався і з самого початку свого існування був названий сумнівним, ненауковим та антигуманним. Період 1970 – 1980-х років став періодом найбільш активних дискусій з цього приводу і підсумкові резолюції Міжнародних конгресів свідчать про одностайність міжнародного співтовариства у засудженні практики каральної психіатрії в СРСР.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bloch, S., and Reddaway, P. *Soviet Psychiatric Abuse: The Shadow Over World Psychiatry*. London, England: Victor Gollancz, 1984. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/Soviet_Psychiatric_Abuse/2geiDwAAQBAJ?hl=uk&gbpv=0 (дата звернення: 20.09.2024).
2. Lavretsky H. The Russian concept of schizophrenia: a review of the literature. *Schizophrenia Bulletin*. Volume 24. Issue 4. 1998. Pages 537–557. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.schbul.a033348>
3. Lener Marc S. Whattoknowabouts sluggishschizophrenia. URL: <https://www.medicalnewstoday.com/articles/sluggish-schizophrenia#summary> (дата звернення: 22.09.2024).
4. Merskey H. and Shafran B. Political Hazards in the Diagnosis of 'Sluggish Schizophrenia'. *The British Journal of Psychiatry*, Volume 148, Issue 3, March 1986, pp. 247 – 256. DOI: <https://doi.org/10.1192/bjp.148.3.247>
5. Smulevich Anatoly B. Sluggish Schizophrenia in the Modern Classification of Mental Illness. *Schizophrenia Bulletin*, Volume 15, Issue 4, 1989, Pages 533–539, <https://doi.org/10.1093/schbul/15.4.533>
6. Wilkinson, Greg. Political dissent and "sluggish" schizophrenia in the Soviet Union. *British Medical Journal*. 13 September 1986;293(6548):641–642. doi: [10.1136/bmj.293.6548.641](https://doi.org/10.1136/bmj.293.6548.641)
7. World Health Organization (1973) Report on The International Pilot Study of Schizophrenia. Vol. 1: Results of the Initial Evaluation Phase. Geneva: World Health Organization. URL: [https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/39405/WHO_OFFSET_2_\(chp1-chp8\).pdf;jsessionid=733BD136EB436254271398FD14513839?sequence=1](https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/39405/WHO_OFFSET_2_(chp1-chp8).pdf;jsessionid=733BD136EB436254271398FD14513839?sequence=1) (дата звернення: 22.09.2024).
8. Zajicek, Benjamin. Soviet psychiatry and the origins of the sluggish schizophrenia concept, 1912-1936. *History of the Human Sciences*. 2018;31(2):88–105. doi: [10.1177/0952695117746057](https://doi.org/10.1177/0952695117746057)

Науковий керівник кандидат історичних наук, доцентка Батенко Г.В.